

JUOZO GURAUSKIO LAIŠKAI

Vincas KUZMICKAS

Juozas Gurauskis (1884.II.19—1911.V.18)—demokratinės krypties lietuvių rašytojas. Kai J. Gurauskiui ėjo dešimtį metų, jo tėvai iš Arkšvos km. (dab. Skuodo raj.) persikėlė gyventi į Peterburgą. Čia būsimasis rašytojas lankė progimnaziją prie šv. Kotrynos bažnyčios, o vasaras praleisdavo Mosėdyje pas savo tetą. (Žr. J. Grigaitienės laišką J. Butėnui LKLI F 11—65.) Mosėdyje J. Gurauskis susipažino su rašytoju J. Tumu-Vaižgantu, kuris šiame miestuke 1895—1898 metais kunigavo.

Nors Vaižganto korespondencija J. Gurauskiui neišlikusi, tačiau iš čia skelbiamų laiškų matyti, jog būsimasis „Pragiedrulių“ kūrėjas jaunajam rašytojui padarė didelę įtaką. Kadangi J. Gurauskis laiškuose J. Tumą vadina mokytoju, reikia manyti, jog, redaguodamas „Tėvynės Sargą“, Vaižgantas ir bus paskatinęs jaunąjį gimnazistą imtis plunksnos.

Rašyti J. Gurauskis pradėjo apie 1907 metus, būdamas Kijevo universiteto Medicinos fakulteto studentu. Išliko keletas „Vilniaus žiniuose“, „Viltyje“, „Zarijoje“ ir kituose laikraščiuose paskelbtų J. Gurausko apsakymų, kurie du kartus buvo išleisti atskirais leidiniais (J. Gurauskis, Apsakos, K., 1947; J. Gurauskis, Apsakymai, V., 1963).

Mus pasiekė tik dvidešimt J. Gurausko laiškų, kurių 5 rašyti „Vilniaus žinių“, „Vilties“ ir „Lietuvos žinių“ redakcijoms, 2 — G. Petkevičiūtei-Bitei ir 13 — J. Tumui-Vaižgantui. Devyniolika J. Gurausko laiškų saugoma Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto bibliotekos rankraštyne (F1—D361, D341 a), o vienas, matyt, rašytas „Vilniaus žinių“ redakcijai,—Lietuvių kalbos ir literatūros institutui (F21—967)*.

* Pastarasis laiškas — grupinis Kijeve gyvenusių lietuvių protestas, rašytas J. Gurausko ir adresuotas, matyt, „Vilniaus žinių“ redakcijai. Tai savotiškas atsakymas laikraščiui „Kurjer Litewski“, kuriame (1907, Nr. 13) buvo išspausdintas Jaunojo lietuvių pseudonimu pasirašytas straipsnelis, šmeižiantis lietuvių nacionalinį išsivaduojamąjį judėjimą ir J. Basanavičių. Dėl to Kijevo lietuviai piktinosi Jaunojo lietuvių, „išdrįsusio užgauti didžiausį iš lietuvių ir kalbėti vardan Lietuvos jaunuomenės“, poelgiu. „Jonas Basanavičius,—sakoma laiške,—buvo ir bus šviesi žvaigždė ant dangaus Lietuvos aušros“. Laišką pasirašę asmenys (Petras ir Povilas Vaseriai, Janulis, S. Bogušas, Alb. Kazakauskas, D. Drazdauskas, M. Jeroševičiūtė, A. Zavadskiūtė ir kt.), matyt, sudarė žinomo J. Gurausko organizuoto Kijevo lietuvių ratelio branduolį. Šis protestas paskelbtas „Vilniaus žiniuose“ nebuvo, gal būt, dėl to, kad į Jaunojo lietuvių intrigas buvo atsakyta specialiu straipsniu (žr. Senasai Lietuvis, Perankstybas džiaugsmas.—„Vilniaus žinios“, 1907, Nr. 29).

Visas J. Gurauskio archyvas po rašytojo mirties liko Jaltoje, kur keletą mėnesių gyveno jo žmona ir dukrelė Birutė. Vėliau, atrodo, 1911 m. pabaigoje, rašytojo žmona išvyko į Sibirą pas J. Gurauskio draugą Ivaną Vasiljevičių Kaškarovą, pasiimdama su savimi ir visą J. Gurauskio archyvą, kuriame buvo įpusėtas romanas, keletas apybraižų, feljetonų, užrašų knygucių, dienoraščiai, referatas apie lietuvių atstovus Dūmoje, J. Tumo-Vaižganto, G. Petkevičaitės-Bitės ir kitų asmenų laišakai ir t. t. Visa ši gausi archyvinė medžiaga įneštų daugiau šviesos ne tik į J. Gurauskio, J. Tumo-Vaižganto ir G. Petkevičaitės-Bitės biografijas, bet ir į visą literatūrinį XX a. pradžios lietuvių gyvenimą. Deja, J. Gurauskio archyvas ligi šiolei nesurastas, nes nėra tiksliai žinoma, kur gyveno I. V. Kaškarovas. Rašytojo sesuo Jadvyga Gurauskaitė-Grigaitienė teigė, jog jis gyvenęs Čitos gubernijos miestelyje Nerčinske, bet šių pastabų autoriaus paieškos nedavė jokių rezultatų. Nerčinsko kraštotyrininko N. D. Muzgino, su kuriuo teko susirašinėti, teigimu, nei apie inžinierių I. V. Kaškarovą, nei apie rašytojo žmoną niekas nieko nežino visame Nerčinske, kur apskritai gyvena dar gana daug senų žmonių. Nerčinsko gyventojai V. M. Surikovas (g. 1882 m.) ir V. V. Mileris (g. 1892 m.) 1911 metais dirbo vadinamojoje Nerčinsko kalnų valdyboje (горный округ) ir butinai turėjo susitikti su I. V. Kaškarovu tarnyboje, bet ir šie asmenys apie J. Gurauskio bičiulį neturi jokių žinių. Apie rašytojo šeimos narius ir inžinierių I. V. Kaškarovą kol kas nerasta jokių duomenų ir didžiųjų Sibiro miestų archyvuose (Novosibirsko, Irkutsko, Omsko, Čitos ir kt.). Reikia manyti, kad ir Jadvyga Gurauskaitė-Grigaitienė, rašydama J. Būtėnui apie savo brolio šeimos likimą (laiškas rašytas, praslinkus ketvirčiui amžiaus po J. Gurauskio mirties), jau nebežinojo, kur po rašytojo mirties išvyko jo žmona ir dukrelė Birutė.

Cia publikuojami J. Gurauskio laišakai J. Tumui-Vaižgantui ir G. Petkevičaitėi-Bitei, saugomi Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto mokslinės bibliotekos rankraštyne, yra vertingas šaltinis, iš kurio galima pasisemti žinių apie J. Gurauskio gyvenimą bei kūrybinį palikimą, estetiškes pažiūras, XX a. pradžios literatūrinį ir apskritai kultūrinį gyvenimą. Iš šių laiškų iškyla nerami daug žadančio rašytojo dvasia, atkakliai kovojusi už aukštus estetiškus idealus, gilinusi ir platinusi kritinio realizmo vagą lietuvių literatūroje.

Laiškų kalba netaisyta. Paruošėjo papildymai ir paaiškinimai laiškų tekste duodami laužtiniuose skliaustuose. Visos datos pateikiamos senųjų stiliumi, tačiau jų žymėjimas suvienodinamas pagal dabartines normas. Tekstas rusų kalba pateikiamas dabartine rašyba.

Gerbiamoji Redakcija!

Meldžiu išsiųsti man tą „Vilt[ies]“ numerį (rodos, N 37), kur patilpo kunigo Žilinskio straipsnys apie J. Gurausčio apys[aką] „Duobė“¹.

Su pagarba Juoz. Gurauskis

P. S. Išlaidoms pridedu dvi septinkapeikės markes.

Adr. Киев, Бульварно-Кудрявская, 41, кв. 41.

Juozui Gurauskiui.

Laiškas rašytas „Vilties“ redakcijai.

¹ Tomas Žilinskas (1866—1934)—aktyvus klerikalinės spaudos bendradarbis. „Viltys“ (1908, nr. 27) jis paskelbė repliką, kurioje, kaltindamas „Vilniaus žinių“ redakciją už antiklerikaliųjų kūrinių skelbimą, užsipoelė ir Gurausčio apysaką „Duobė“, išspausdintą „Vilniaus žiniose“ (1908, Nr. 21—23). Į šią repliką atsiliepė ano meto liberalinės spaudos darbuotojas Jurgis Saulys (1879—1948), kuris, prisidengęs J. Bekampio slapyvardžiu, straipsnyje „Kas nežinantį pamokys“ („Vilniaus žinios“, 1908, Nr. 56) gynė Gurausčio apysaką: „Ką žmogus darysi, kad tie (Dieve, dovanok jiems!) beletristai kartais ima ir nufotografuoja, nors patys gal kartais ir nejausdami, pliką plikutėlį kaip yra gyvenimą. „Duobėje“ tasai kažin kokio bažnytkaimio gyvenimas kaip tik taip ir nutrauktas“. T. Žilinskas atsikirtė J. Sauliui rašiniu „Dėlei straipsnio „Kas nežinantį pamokys“ („Viltis“, 1908, Nr. 37), kuriame dar kartą kritikavo „Vilniaus žinias“ ir J. Gurausčio apysaką „Duobė“. Prašydamas šio T. Žilinskio straipsnio, J. Gurauskis ir kreipėsi į „Vilties“ redakciją.

II

1908.IV.23

Gerbiamas ir brangus Mokytojai!

Dėkuo Tamstai už širdingą laišką kurs, dėl daugel priežasčių, padarė ant manęs didį įspūdį. Negaliu neatsakyti, nes jame yra keletas vietų, kurių nepaaiškinęs, negaliu palikti.

Mosėdžio klebonui¹, kaip pavieniai ypatai, plėsti šlovę nemaniau ir, je taip atsitiko, tad labai gailiuos, nors gavau žinias, būk jis „Vilniaus Žinių“² net ir neskaitęs. Mano apsakos siekiu buvo ne ypatų užgavimas, bet visos klesos Lietuvos klebonų, kurie, pagal mano išmanymo, nešioja neprigulenčius jiems papuošus, kuriuos nulupti aš ir norėjau.

Aš norėjau parodyti, kad tuose ilguose juoduose kunigo rubuose dažnai slepiasi nedaug kuo baltesnė sąžinė; kad negarbinti juos reikia, bet peikti, kariauti, kaip su kiekvienu nedoru gyvenimo apsiraiškimu. Tiek amžių jie laikė nelaimingą šalį po savo globos juodu sparnu, per kurį nedajo nė vienas saulės spindulis.

„Mes — Dievo įpėdiniai“, mokino jie tamsius žmones, kurie tam tikėjo ir skaitė už nusidėjimą dargi ir manyti, kad kunigas gali būti blogu

žmogumi. Kunigo Žilinskio cinizmas siekia dar toliau: jis nesidrovi viešai skelbti, kad pornografas (sic!) Gurauskis, rašydamas prieš kunigus, rašas prieš dorą. Ergo, kunigai — dora! Ar bereikia didesnios šventvagystės? Gal aš ne taip supratau? E, meskime šalin kaukes ir atvirai pripažinkime, jog ne žodis „kunigo paklotė“³ sukėlė tuos ginčus, o tas faktas, kad mano „Duobė“ parašyta iš kunigų gyvenimo, apie ką dailioje literaturoje neišdrysio rašyti dar nė vienas lietuvis. Kas link to žodžio, tad juk aš jo „nenukalčiau“, o paėmiau iš gyvenimo, nuo tų pačių mosėdiškių, ir kuomi aš kaltas, kad klebonų šeimyninkes užsidirbo sau tam tikrus techniškus terminus? Tamsta sakai, kad tokiems mėšlams vieta ne literaturoje. O kas tai yra literatura? Gyvenimo paveikslas. Padirbkite patį gyvenimą doru — tuomet ir paveikslas nereikalaus „retušerijos“. Pažymėtina: kun. Žilinskis reikalauja **paveikslą** retušuoti ir tyli apie tą, kas svarbesnis — apie **gyvenimo** retušeriją. Ir aš pakėliau prieš tą savo silpną balsą, o kunigas Žilinskis pasistengė užrakinti man lūpas: „Vilniaus Žinios“, pabūgusios kunigų, atsisakė toliau talpinti mano raštus. Ant mano apysakos „Kalakutai“ padėta gan idomi Matulaičio⁴ rezoliucija: „parašyta gerai, bet talpinti negalime, nes sukeltume šauksmus“. Mokytojai, Tamsta sakai: „turi rašyti“. Mokytojai, bene skamba ironija tuose žodžiuose!? Kur, ar ant sienos rašysiu, kad visi atsisako talpinti? Juk ir Tamsta mano „idomią ir gerą“ „Duobę“ nebūtumei talpinęs. Skaudu girdėti tokius pagirimus, nuo kurių dvokia apjuoka. Tamsta gal patarsi rašyti veikalus, nekliudančius kunigų ir tuomet jie rastų vietą, o kunigas Žilinskis gan perregimai kviečia rašyti tik apie „šviesias“ kunigų gyvenimo [atoriaus užbrauktas žodis „puses“] šalis. Brangus Mokytojai, aš darau tą, kas, pagal mano išmanymo, yra reikalingas. Žinau, kad būt geriau aprašinėti gražius paveikslus, bet ką galiu daryti, kad ta dovana man neduota? Aš norėčiau savo silpnomis spėkomis parodyti savo tautiečiams jų gyvenimo piktas šalis ir tuomi patarnauti savo brangiajai tėvynei, katrą taip seniai apleidau ir nebmačiau. Oginskiui⁵ mirus, man nebliko vietos savo gimtuvėj, kur galėčiau priglausti savo nuvargusią galvą. Mano draugai kas pavasaris važiuoja į Lietuvą, ir tik aš vienas pasiliektu čia, tarp svetimų. Kas kaltas? Žinoma, niekas. Bet vis-gi skaudu darosi, atsiminęs, kad mažne pusė Žemaitijos yra mano genčių — klebonų, pas kuriuos galėčiau rasti poilsį netik aš, bet ir daugybės tokių „ubagų-studentų“. Ir gal būti, kad į mano krutinę įsiveržė neapykantos jausmas, bet nėra pasekmių be priežasčių. Todėl ir aš, teisinant mane, primenu Tamstai tuos išmintingus žodžius: viską supratęs, viską dovanosi.

Tamstos neskaitau juodašimčiu, nors ir labai nemalonu skaityti, kaip Tamstos organas „Viltis“ užsipuldinėja ant pirmievių. Ir, je kuomet ir pajuoduos vardas kunigo Tumo, užtatai Vaižganto vardas visuomet švies Lietuvai, primindamas jos atgimimo sunkias dienas.

Su meile ir pagarba Juoz. Gurauskis

P. S. Užmiršau parašyti, dėlko padėjau perregemus vardus⁶. Dalykas tame, kad aš turiu vieną ydą: piešdamas kokį nors tipą, negaliu jo įsivaizdinti kitaip, kaip tik pastatęs jį tose pat aplinkybėse ir davęs jam jo paties vardą. Taip aš ir rašiau visą laiką: Šakinis. O paskui ir gailu pasidarė jį kitaip pavadinti, nes rodos, kad nebtas mano Šakinis, apie kurį rašiau. Mano tipai ne šviesi, tečiaus aš juos myliu. Mano „Kalakutuose“, kurie greitai tilps „Žarijoje“⁷, yra nupiešti tipai trijų kunigų su netikrais vardais. Ir man dabar kažkaip skaudu. Tokia jau, matyti, mano būdo ypatybė.

Lauksiu ir toliau iš Tamstos laiškų su patarimais, nes nors gyvenimas ir pastatė mudu į priešingus lagerius, vienok aš gerbiu Tamstą, kaip sąžinišką kovotoją už savo persitikrinimus ir myliu, kaip geriausį Lietuvos sūnų ir mano neužmirštamą mokytoją. Nepyk ant manės už mano laišką ir užtai, kad spausdinsiuos „Žarijoje“, kurios Tamsta neapkenti, o aš — gerbiu. Juk ir Tamsta ir aš einame prie vieno šaltinio — teisybės, ir tik įvairiais takais. Gerbkime vieni kitų nuomones, je jos yra sąžiniško žmogaus krutinėje!

J. G.

Mano nuolat[inis] adr[esas]: Киев, Университет Св. Владимира, студенту медицины.

Laiškas J. Tumui-Vaižgantui, rašytas į Vilnių, kur J. Tumas tuo metu dirbo „Vilties“ redakcijoje.

¹ Kaip matyti iš J. Grigaitienės laiško J. Būtėnui, J. Gurauskio apsakymo „Duobė“ siužetą sudarė tikri Mosėdžio klebonijos įvykiai. Šio apsakymo veikėjo Menckaus prototipas buvo Mosėdžio klebonas Venckevičius, kurį J. Tumas gerai pažinojo ir, atrodo, priekaištavo „Duobės“ autoriui už Venckevičiaus apšmeižimą.

² J. Gurauskio apysaka „Duobė“ buvo paskelbta „Vilniaus žiniose“ (1908, Nr. 21—23).

³ „Duobėje“ klebono Menckaus šeimininkė vadinama kunigo paklote.

⁴ Stasys Matulaitis (1864—1955) — gydytojas, istorikas, publicistas, demokratinės krypties rašytojas ir literatūros kritikas. Ilgą laiką bendradarbiavo su P. Višinskiu, Bite, Zemaite. 1908 metais dirbo „Vilniaus žinių“ redakcijoje.

⁵ Matyt, kalbama apie Mykolą Oginskį (1849—1902), Plungės kunigaikštį, nes paskutinioji Oginskių atžala — Rietavo kunigaikštis Bagdonas Oginskis 1908 metais dar buvo gyvas. Mykolas Oginskis palankiai vertino lietuvių nacionalinį išsivaduojamąjį judėjimą, buvo gerai pažįstamas su J. Tumui-Vaižgantu. Galima manyti, kad Vaižgantas ir supažindino J. Gurauskį su M. Oginskiu.

⁶ Atrodo, kad J. Gurauskis apysakoje „Duobė“ nedaug tepakeitė veikėjų prototipų vardus, vietovardžius: Šakinės vadinamos Saikiniu, Mosėdis — Viensėdžiu ir t. t. Vaižgantas, matyt, kritikavo ir šį „Duobės“ bruožą, ir dėl to J. Gurauskis aiškina, kodėl jis padėjo „perregimus vardus“.

⁷ Apsakymas „Kalakutai“ buvo paskelbtas Lietuvos socialdemokratų laikraštyje „Žarija“ (1908, Nr. 17—21).

Gerbiamoji Redakcija!

Kas link paminėjimo mano pavardės bendradarbių skaitliuje, atsakau, jog, je turėčiau ir **Vardą**, tad ir tada rašyčiau tik į „V[ilniaus] Zinias“¹. Neabejoju, jog dienraščio pakraipa ir toliau pasiliks ta pati. Dėlko Redakcija pradėjo rašyti „mes“ vieton „mēs“, „musų“—vieton „mūsų“? Juk, je jau sekti pagal „Vilties“ „mokslo“, tad reikėjo bent apskelbti dienraštyje, jog nuo tos ir nuo tos dienos įvedate tą permainą. Tai ne išmetinėjimas, bet klausimas.

Su pagarba

Kijevas

Juoz. Gurauskis

Kas link paminėjimo mano pavardės bendradarbių skaitliuje, atsakau, jog, je turėčiau ir Vardą, tad ir tada rašyčiau tik į V. Zinias. Neabejoju, jog dienraščio pakraipa ir toliau pasiliks ta pati. Dėlko Redakcija pradėjo rašyti „mes“ vieton mūsų, „musų“—vieton mūsų? Juk, je jau sekti pagal „Vilties“ „mokslo“, tad reikėjo bent apskelbti dienraštyje, jog nuo tos ir nuo tos dienos įvedate tą permainą. Tai ne išmetinėjimas, bet klausimas.

Kijevas Su pagarba Juoz. Gurauskis
1908.

Laiškas „Vilniaus žinių“ redakcijai

¹ „Vilniaus žiniose“ 1908 m. Nr. 270 tarp eilės kitų laikraščio bendradarbių buvo paminėtas ir J. Gurauskis. Iki 1908 m. pabaigos J. Gurauskio pavardė buvo kartojama dar daug kartų (žr. „Vilniaus žinios“, Nr. 272, 278, 281, 283, 287, 289 ir kt.).

IV

Gerbiamasis Mokytojau!

Dovanosi man Tamsta, jog savo reikale kreipiuosi ne tiesiau į „Vilties“ redakciją, bet ypačiaiškai į Tamstą. Dalykas tame, jog šiandien išvažiuoju į Užkaukazį, būtent į Suchumą, gydyties, todėl ir „Viltį“ kol-kas siųsti į Kieva meldžiu suturėti, nes neužilgo prisiųsiu būsentįjį savo adresą. Tamsta gal stebys iš mano „gydymos“, nes tokioje ligoje apie išgijimą rimtai kalbėti neišpuola. Aš tą žinau. Bet, ką padarysi, kad tokia jau užvesta „mada“: mirti svetur. Aš seniai jau sergu ta liga ir visą, ką aš jos išvengimui padariau, tai persidanginau iš Peterburgo į Kieva. Dabar-gi daktarai sako, būk reikį dar toliau kraustyties. Dar toliau? Na ir kas, gal ir dar toliau, by tik randasi puspročiai, kuriems negailu pinigų. Apart to, juk ir pagyventi ant Kaukazo ne taip jau blogai, kaip gal išrodo. Na ir ant valandos apleisti Kieva ir-gi malonumas ne iš paskutiniųjų: vieni lietuviai studentai ko verti!.. Aš serguos ir gal nebegaliu objektyviškai žiūrėti į daiktus, vienok. atsiprašau, tokių užmigėlių, tokių neapšviestų, nesusipratusių studentų, kaip čionykščiai lietuviai (jų 22), aš dar nemačiau! Bet atkartuju, aš serguos ir gal viskas man ne taip išrodo. Rugsėjo 21 Ukrainų klube tūlas Algirdas Bulba (baltarusis) skaitė referatą apie Lietuvos atgimimą. Žmonių buvo apie pusantro šimto, vis inteligentai, daugiau moksleiviai. Ir kas-gi? Referentas, pasirodė, nemokąs lietuvių kalbos ir, iškilus diskusijoms, negalėjo duoti jokių platesnių žinių apie lietuvius, nes visą savo darbo medegą jis paėmęs iš Rōmerio „Litvos“¹. Tada pirmsėdis klausia, ar nėra susirinkime lietuvių. Ir, ai man — nei vieno. . . Mūsų lietuviai-studentai, matyti, neskaitė sau už priedermę būti ant lekcijos, apie kokią ten Lietuvą. . . Kosėdamas ir čiaudėdamas (dovanokit už išsitarimą) aš turėjau per kokias tris valandas pasakoti apie mūsų gyvenimą: apie davatkas, kurios kitąsyk slapta mokino Liet[uvos] vaikus, apie spaudą praeities ir dabarties, apie mokyklas, partijas, moterų veikimą etc. etc. . . ir galų-gale „ar turį mes, lietuviai, bent vieną deputatą Dumoje?“. Ne, meldimieji, ar pašėlotė, surikau aš: o deputatas Bulota², a! Ar jis, sako, lietuvis. Atsiprašome, nežinojome. Na, vienok, koki jo ir jo draugų pirmutinė užduotis Dumoje?..“

Na ir atsakyk jiems, žmogus, koki ta „pirmutinė p. Bulotos užduotis Dumoje“. Matyti, ukrainiečiai manė, jog aš esu kažkokiai chiromantikas ir moku skaityti ir įspėti mūsų deputato mintįs. . . Atsirado net viena senelė (rašyt[oj]a Olena Pčilka)³, kuri ėmė prašyti, lai aš pradėklamuojįs ką-nors lietuviškai. Čia padėjimas mano liko dar blogesnis, neku klausime apie Bulotos užduotes: juk aš nė vienos eilės nežinau iš atminties! Vienok, idant, kaip sako rusai, neįkristi murmuliu į purvą, aš nesidrovėdamas pradėjau deklamuoti „Viliją“. Bet referentas, matyti, norėdamas man

atkeršyti, pasakė susirinkimui, kad šita dainė esanti Mickaus⁴. Aš aiškiai pajutau tuo pranešimu esąs prisipirtas, tečiaus priminęs Chlestokovą⁵. atsakiau, jog „ta Vilija, teisybė, yra Micevyčiaus, o ta, kur aš pasakiau — Maironio“⁶. Nežinau, kiek tas užganėdino klausytojus, vienok aš išėjau maždaug sausu iš to, gan neužvydėtino padėjimo. Pabaigoje vakaro priėjo prie mane ukr[ainiečių] kompozitorius Lisenko⁷ ir, spausdamas man delną, išreiškė, jog lietuvių kalba esanti labai muzikališka, nors, žinoma, but būvę geriau, je aš būčiau deklamavęs be akompanimento kosulio... Aš buvau vienaip užgautas ir tuo kalbos muzikališkumu, ir mano rankos suspaudimu. Ir apskritai tariant, aš buvau užganėdintas. Atsigulęs lovon, aš ilgai negalėjau užmigti: sukilę jausmai bangojė, mintys lakiojė ir visas aš buvau yt dvasios pagautas, kas ir suprantama: juk tame vakare aš, taip sakyti, buvau Lietuvos atstovu prieš Ukrainą!.. Trupučio betrūko: ku ne Bulota!..

Aš bijaus, gerbiam[as] Mokytojai, jog Tamstai gal pasirodyti, būk mano laiško siekis buvo priplepėti Tamstai aštuonis lakštus tų niekų. Je tas taip, tad dresu Tamstą pertikrinti, jog Tamsta klysti, nes mano rašymo siekis buvo nesulyginamai rimtesnis: aš norėjau pasiteirauti, ar nežinai Tamsta tokį progresyvišką laikraštį, kurs apsiimtų spaudinti mano „raštus“... „Vilniaus“ Z[inios]“ nebišeina. „L[ietuvos] Z[inios]“ eina tik dusek į savaitę ir spausdinties jose ne per daug naudingai — per daug ištiesia veikalą, kurio galų-gale nieks ir nebskaito, kaip pav. Pelėdos „Klaida“⁸. Ak, kokią klaidą ji padarė taip ištiesusi savo apysaką! Pasilieka „L[ietuvos] Uk[ininkas]“, bet ten aš neturiu nei vieno pažįstamo, na o be rekomendacijos sunku įlysti kur su savo raštais, įpatingai, jegu tie raštai patis savęs nerekomenduoja... Ir taip, meldžiu manęs neužmiršti už vis didžiau dėl to, jog kitaip gali taip atsitikti, jog mano rašytojaus garbė gal suvisu užsileisti. Kalbu tai suvis ne ant juoko, nes tokių atsitikimų pasa[u]linėje literatūroje devinos begalės.

Rodos, jog visaką svarbą aš jau aprašiau ir dabar pereinu prie smulkmenų. Pasakyk Tamsta dėl Dievo meilės, kas toks per kalbos žinovas patarė „Vilčiai“ rašyti vieton Stolipin — Stoluipinas?⁹ Aš manau, jis buvo nemažas juokdarys ir šiame dalyke panoro pasityčioti iš „Vilties“. Bet tas lai palieka jam, man-gi dabar norėtusi žinoti, koks siekis yra užimti ketvirdalį laikraščio tokiomis tuščiomis korespondencijomis? Ar negeriau būt toje vietoje rašyti na nors įžangos straipsnius, ką Tamstos, matyti, gan sugebiate? Yra ir dar vietų, kurios man „Viltyje“ netinka, vienok už Bulotą, už lenkus ir žydus, už platformą Suvalkijos klausime išreiškiu jai pagarbą.

Aš užbaigiau.

Su meile ir pagarba pasilieku Juoz. Gurauskis

Kievas

Laikinis adresas: Кавказ, Сухум, Кутанской губ[ернии] Санатория «Гульвернш», доктору Балашеву, для студ[ента] Гуровского.

Laiškas J. Tumui-Vaižgantui. Šio laiško viršuje Vaižganto ranka užrašyta: „Atsakyta 15.X.09.“

¹ Mykolas Remeris (1880—1945)—teislininkas, publicistas, Kauno universiteto rektorius. Iki 1914 m. rašė apie Lietuvą lenkiškai. 1908 m. Lvoje išleistoje jo knygoje „Litwa“, be kita ko, plačiai apibūdintas lietuvių nacionalinis išsivaduojamasis judėjimas.

² Andrius Bulota (1872—1941)—advokatas, visuomenės veikėjas. 1907—1912 metais buvo II ir III Valstybės dūmų atstovas Suvalkų gubernijai. Priklausė trūdovikų frakcijai. II Dūmoje buvo šios frakcijos sekretorium, III—pirmininku ir lyderiu. J. Gurauskis gana subjektyviai vertina A. Bulotos politinę veiklą. Iš tiesų A. Bulota reikalavo sukleisti Lietuvai savivaldybę, įvesti lietuvių kalbą į mokyklas, aprūpinti Lietuvos bežemius žemę, reformuoti mokesčius, nepersiekti slapto mokyimo, įsteigti Dotnuvoje žemės ūkio mokyklą ir kt. Zr. XVI laišką.

³ Olena Pčilka, tikroji pavardė Olga Košač (1852—1930)—ukrainiečių rašytoja, Lėsios Ukrainkos motina. 1908—1916 m. ji redagavo ukrainiečių laikraštį „Рідний край“ („Gimtas kraštas“).

⁴ Taip XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje buvo lietuvinama poeto A. Mickevičiaus pavardė.

⁵ N. Gogolio komedijos „Revizorius“ personažas.

⁶ Iš tiesų J. Gurauskis deklamavo Maironio išverstą A. Mickevičiaus poemą „Konradas Valenrodas“ dainą „Vilija“.

⁷ Nikolajus Lisenka (1842—1912)—įžymus ukrainiečių kompozitorius, pianistas, choro dirigentas, pedagogas, folkloristas ir visuomenės veikėjas. 1905—1907 metais revoliucijos metu vos ne visos Rusijos pavergtosios tautos giedodavo choring N. Lisenkos kūrinių „Amžinasis revoliucionierius“ (žodžiai I. Franko). 1911 metais N. Lisenka sukūrė labai populiarią carinį režimą kritikuojančią operą „Eneida“ (pagal satyrinę I. Kotliarevskio poemą).

⁸ Lazdynų Pelėdos apysaka „Klaida“ pirmą kartą buvo paskelbta „Viltyje“ 1908—1909 metais. J. Gurauskis, kaip ir visa lietuvių pažangioji inteligentija, šį kūrinių vertino neigiamai. 1909 metais „Klaida“ išėjo atskiru leidiniu.

⁹ P. Stolypinas (1862—1911)—carinės Rusijos vidaus reikalų ministras, Ministrų tarybos pirmininkas. Su jo vardu susijusi 1908—1912 m. reakcija. Išvaikęs II Valstybės dūmą, P. Stolypinas įvykdė valstybinį perversmą, kuris III Dūmoje užtikrino vietas dvarininkams ir buržuazijai. „Viltis“ Stolypino pavardę rašė „Stoluipinas“.

V

1909.X.24

Galėčiau aš Tamstai papasakoti šį-tą apie Kaukazą ir jo žmones, kokiais jie man pasirodė iš pirmo pažvelgio, bet palieku tą kitam kartui, nes jaučiu nuvarginęs Tamstą savo praėjusiuoju laišku. O gal Tamsta, jo neskaitęs, tiesiau į krepšį? Su Tamsta juokai trumpi.

Taip ar šiaip, vienok aš po senovės myliu Tamstą, kaip savo mokytoją ir giliai gerbiu, kaip visuomenės veikėją.

Juoz. Gurauskis

Suchumas

Tai J. Tumui-Vaižgantui rašyto laiško nuotrupa (pabaiga)

VI

P. S. Esu jau nekartą Tamstai rašęs, jog svajoju aplankyti Vilnių, bet visuomet atsiranda kliūtys, o antra, ir progos neatsitinka. Bet štai perskaičiau Liet[uvių] Mok[slo] Dr[augijos] Komiteto užkvietimą rašyti mūsų mokslinius tos Draugijos vis[uotiniam] susirinkimui referatus. Mano galvoj ūmai gimė idėja: parašyti referatą ir pertai aplankyti Vilnių. Ilgai mąstčiau, kokioj mokslo šakoje aš esu užvis didžiau išsilavinęs; bet iš mano mąstymo nieks neišėjo: tų mokslo „šakų“ taip, pasirodė, esą daug, jog aš jų ir suskaityti nebgalėjau. Vienok geizdamas patarnauti tėvinės mokslo, aš nutariau visdėlto priruošti referatą ir, neradęs atsakančios tam mokslo šakos, aš apsistočiau ant „sausšakės“ ir parašiau referatą pagal temą: „Vėjiniai maiūnai ir mūsų atstovai“. Bet per mano neatsargumą, užinoję apie tai tulas atstovų vadas, kurs tam pačiam susirinkimui parašęs ir-gi ref[era]tą pagal temą: „Markauskio skrabalas ir Gurauskio raštai“. Ant mano užklauso ir meldimo to, užgaunančio mano asmenį referato neskaityti, Darbo kuopos Vals[tybės] Dūmos frakcija atsakė, jog jei iš paskaitų programos aš atsiimsiąs savo referatą, tad ir jie tą-patį padarysią su savuoju. Po atsaku parašas:

„Člèn Gosudarstvénnoj Dumi
Andrėj Andrějevič Bulot“¹

P. p. S. Šiuomi ir pranešu, jog per L. M. D. Suvažiamą referato aš nebskaitysiu.

J. G.

Neaišku, ar tai V laiško tęsinys, ar kito, neišlikusio laiško nuotrupa.

¹ Apie A. Bulotą žr. IV laiško 2 nuorodą.

VII

1909.I.16

Meldžiu Gerbiamąją Administraciją išsiųsti man už 1909 m. „Vilties“ N N 1, 2, 3, 4, 5 ir 6. Su pag[arba] Juoz. Gurauskis

Adr[esas]: г. Киев, Университетская терапевтическая клиника, студ[енту] Гуровскому.

Laiškas „Vilties“ redakcijai iš Kijevo universiteto vidaus ligų klinikos, kurioje J. Gurauskis gydėsi nuo 1908 m. rudens.

VIII

1909.III.17

Gerbiamoji Redakcija!

Neturint kitų kelių, drėsu trukinti Tamstas šiuo savo meldimu: kokios pakraipos, kokios prenum[eratos] sąlygos ir **kame adresas** laikraščio „Garsas“?¹ Kas begirdėti apie „Vilniaus žinias“?²

Kijevas

Su pagarba Juoz. Gurauskis

Клиника внутренних болезней студ[ент] Гуровский.

Laiškas „Vilties“ redakcijai.

¹ „Garsas“— 1909—1914 m. Vilniuje vieną kartą per metus leistas laikraštis.

² „Vilniaus žinios“— pirmasis lietuvių dienraštis, leistas Vilniuje nuo 1904. XII. 10 (23) iki 1909. III. 4 (17). Dauguma J. Gurauskio kūrinių buvo paskelbta „Vilniaus žiniose“.

IX

1909.X.27

Gerbiamasis kunige Juozai!

Ačiū už [vienas žodis neįskaitomas] tą širdingą ir gerą, ką Tamsta išreiškia savo laiške. Piningų Tamsta nesiųsk, nereikia. Je prireiks — pats paprašysiu, o dabar dar turiu. Ačiū, nuo širdies ačiū, bet nesiųsk. Dabar esu ūmai pablogėjęs, nekelu. Daktaras sako jog galįs aš grįžti atgal, nes stebuklą dažnumas esąs vienoks, kaip Suchume, taip ir Kijeve. Bet mano nuomone, gydytojas šįkart apsiriko: aš dar nežadu mirti. Ateis pavasaris, na, tuomet viskas gali atsitikti, o dabar — dabar mes dar pakariausime! Ant tamstos laiško atsakysiu, kaip tik truputį pagysiu. Į Kijevą nevažiuosiu — man ir čia neblogai: rožės žyd', lytus lin', perkunija bild' — tikra vasara! Dėlko Tamstai netinka, kad aš Tamstą mokytoju vadinu? Juk ne Tamsta kaltas, kad aš virtau bedieviu, todėl ir mano bedieviškumas negali mesti ant tamstos jokio šešėlio, kaipo ant mokytojaus.

Kuomet norint gal apsakysiu Tamstai, kokią baisią dramą pergyvenau aš, ieškodamas tikro Dievo. Bet tas praeiti, sunkūs laikai. Gerai ir tas, kad jie — praeiti...

Suchumas, Agudzera.

Tamstos Juoz. Gurauskis

Laiškas J. Tumui-Vaižgantui.

X

1909.XI.9

Gerbiamasis kunige Juozai!

Dėl viso pikto, rašau Tamstai šį laišką. Daktaras, rodos, įspėjo...¹ Ir taip „dėl viso pikto“, surišau į ryšulį visus savo raštus ir užadresuoju Tamstai; je mirsiu, Tamstai išsiųs tą ryšulį daktaras, o kol gyvas tebesu,

nesišių. Ten Tamsta rasi visoko. Spaudindamas, neperdaug genėk — lai pasilieka, kaip yra.

Na, o dabar išklausk Tam[sta] mano gyvenimo išpažintį. 1900 m. Peterburge, dar būdamas Komerc[inės] mokyklos mokiniu, pažinau tūlą poniją Bronisl[avą] Opulskienę 28 metų, lietuvę, smulkio pirklio žmoną².

Dovanok, toliau neb galiu berašyti — karštis, drūgis kreta. Reik man dabar pasakyti... Suprask Tamsta t^o 40. Mintis sklaidosi, žūna.

Na tai, aš kalbu apie savo dukrelę, apie Birutelę. 1907 m. vasario 15 d. Kijeve gimė man nuo tos tatai moteries duktė. Neturtuose buvau, badavau, o čia — kūdikis. Pagimdžiusi, ant 12 dienos išvažiavo į Mažeikius prie vyro, prie tėvų. (Ji slėpėsi esanti nėščia). Nusamdiau penėtoją (žindovę), 15 rub[lių] į mėnesį algos ir mano butas ir maitinimas. Būčiau praužęs — Kaškarovas padėjo.

Mano draugas Kaškarovas, Charbine tarnavo³ ir, kada reikėjo, siuntė man pinigus. Dvejus metus taip gyvenau su Birutele ir su aukle. Vargo kiek! O motina (atsiprašau) išsižadėjo mano vaiko: sako, „ir tu kvailis, ko leidi be reikalo pinigus, primestumei kam — ir galas“... Velnias, rupūžė... Ir vis vaiko nekrikštijau — gaila buvo gadinti dokumentus. Незаконнорожденная!..

Liga vis plėtėsi. Galų-gale atguliau į kliniką (gale 1908 m.). Kur dėti vaiką? Motina rašo: „pasikark su savo vaiku“... Nurašiau savo motinai į Pet[erbur]gą. Imkit, sakau, po 10 r[ublių] į mėnesį mokėsiu. „Maža“, atsakė. Daviau depešą. Atvažiavo (mano motina) ir išsivežė Birutelę. Mokėjau kas mėnuo po 10 r[ublių]. Šę vasarą nuvažiavau kartu su Kaškarovu prie tėvų. Jie myl Birutelę, o užvis tėvas — bočius. Prikalbėjau tėvus, ydant ir pakrikštytų ant savo pavardės. Pakrikštijo. Kunigas nenorėjo dėti vardo to. Sako, stabmeldiškas. Vienok užrašė, kaip sakiau: Бирута-Валентина. Išeina pagal popierių, jog mano duktė — man sesuo!.. Kaškarovas sako, kad jis apsiima Birutelę perrašydinti ant savo vardo (усыновить). Tada užrašys jai apie 5000 r[ublių] ir apart to duos jai mokslą išeiti. O lig metų 6—7 tegu gyvena pas mano tėvus. Bet kunigas Lapoško (kurs krikštijo), sužinojęs apie tai, ėmė įkalbinėti tėvus, kad jie neduotų savo dokumentus, nes Kaškarovas ešas netikėlis, dar ir pravoslavas. Tėvai užsispyrė. Paklausė kunigo. Neduosim, sako, ne tau vaiko, ne tavo draugui, patįs auginsime. Sirgdamas nuvažiavau į Gatėiną prie to kunigo. „Ką, sakau, darai? Tėvai seni, pliki — kaip jie gali išauklenti mano vaiko? Juk ir savųjų nei vieno neišleido į mokslą“. „Nors, sako, mirsiu, o to nedaleisiu!..“ Bėgiojau prie juristų — nieko. Praradai, sako, teisės ant savo vaiko. Nubėgau prie prof. Bučio⁴ (jis mane seniai pažįsta). Ir jis tą patį, ką ir Lapoško.

Išsivaizdink Tamsta, aš sergąs, vos gyvas, buvau išgintas savo tėvais už tai, jog norėjau pasiimti Kievan savo dukterį...

Kunigai, tikėjimas... Lai jumis, Kunigus, perkunas nutrenkia! Dievas... Kur Dievas... Girdi Kunige Juozai, aš mirštu, o Tamsta dar gyvensi. Na padaryk man tą gerą: prikalbėk kun. Bučį, kad jis prikalbėtų mano tėvus, ydant leistų Kaškarovui perrašyti ant savęs mano Birutelę! Suprask, Bučis gal tą padaryti. Jo vieno žodžio užteks. Mane Kaškarovas išgelbėjo, lai jam palieku ir savo vaiką. Aš mirsiu — nieko nebliks iš manęs... O mano vaikas — Kaškarovas papasakos jai, kiek vargau, kaip mylėjau ją. Tai būs mano gyvenimo, taip sakant, trumpas pratešimas...

Na prižadėk man, jog padarysi taip, jog mano Birutė ras Kaškarove tėvą. Nurašyk Bučiui. Mano tėvų adresą duok jam: „П. К. Гуровский, СПт., Васильев[ский] остров, Соловьев переул[ок], № 13, кв. 8. О Kaškarovo adresą kol-kas: „г. Чита, До востреб[ования] почта Ивану Васильевичу Кашкарову“. Kunigo Laroškos: „Гатчина, дом Католич[еской] перкви кс[ендзу] Д. Лапошко [baltarusis]“.

Kunige Juozai, Tamsta juk proto žmogus, atmesk, užmiršk ant valandėlės savo „stoną“ ir būk žmogumi, tik žmogumi. Na ir padaryk už mane tą darbą, kurio aš nebsuspėjau. Brangusis, je apsiėmi, duok man dėpšą: „Сухум, Агудзера, Гуровскому; **согласен**“. Arba dar geriau — „непременно добыюсь“. Suprask, būtų man lengviau mirti. Nors, rast, aš dar ir nemirsiu. Daktaras paėmė mano tėvų adresą. Matyti, esu blogas. Na, rodos, viskas. Je ne dukė — mirti nebijau. Apskritai — noriu **nebūti**. Tik tas slenkščio peržengimas truputi nemalonus. Man rodos, je antrasyk užgimčiau — taip pat gyvenčiau. Nežinau, gal tai egizmas, bet aš ja[u]čiau gerai gyvenęs. Buvo klaidos, bet errare humanum est.

Sudiev! Juoz. Gurauskis

¹ Šį laišką J. Tumui prisiuntė J. Gurauskį Agudzeroje gydęs daktaras J. Žirikovas. Išlikusiame Žirikovo lydimajame raštelyje sakoma: „Josifas Petrovičius (t. y. J. Gurauskis.— V. K.) prašė mane persiusti šį laišką tada, kai aš laikysiu reikalinga. Bijau, jog gali būti pats laikas. 1909 m. lapkričio 17 d. Agudzera“. Taigi 1909 m. rudenį J. Gurauskio sveikata buvo labai pablogėjusi, ir jis pats jautė besartinančią mirtį.

² Kaip matyti iš rašytojo sesers J. Grigaitienės laiško J. Būtėnui, čia Bronislava Opulskienė pajauninta. Iš tiesų 1900 metais, kai šešiolikmetis J. Gurauskis su ja susipažino, ji jau turėjo apie 40 metų. Vadinasi, B. Opulskienė buvo gimusi apie 1860 m. 1919 m. ji dar tebegyveno Mažeikiuose. Daugiau apie ją žinių nėra.

³ Charbinas — stambus šiaurinės Kinijos miestas, kuriame nuo 1898 m., statant Kinijos—Rytų geležinkelį, buvo didelė rusų koncesija. J. Gurauskio užuomina, kad J. Kaškarovas gyveno Charbine, leidžia spėti, jog šis jo bičiulis buvo geležinkelių statybos inžinierius.

⁴ Pranas Bučys (1872—1954)—Rytų apeigų vyskupas. Nuo 1902 m. profesoriavęs Peterburgo dvasinėje akademijoje. Su P. Būčiu J. Gurauskis, matyt, susipažino tuojau po jo atvykimo į Peterburgą.

Brangusis kunige Juozai!

Ką tik užbaigiau apys[aką] „Susimildamasis“. Siunčiu Tamstai ir mel-džiu patalpinti „Lietuvos Žiniose“; je ten nepriims, tai kur kitur, vis viena kur. Išlyga: pradėjus spausdinties, **apysakos tąsa negali būti pertraukinė-jama**¹. Laukiu nuo Tamstos atsako.

Su meile Juoz. Gurauskis

P. S. Bijaus, kad mano „Susimildamasis“ nesusilauktų „Strazdų ir Lapės“² likimo. Juk Tamsta teikeis „išbrokėti“ mano pirmąjį plunksnos darbelį. Panelė G. Petkevičaitė prašė, idant parašyčiau ką-nors prieš N[aujus]Metus. Na tai ir bus jiems mano „Sus[imildamasis]“.

Suchumas

J. G.

Atvirlaiškis J. Tumui-Vaižgantui į „Vilties“ redakciją.

¹ Spausdinant apysaką „Lietuvos žiniose“ (žr. „Lietuvos žinios“, 1910, Nr. 2, 4, 6, 8, 10, 12), šios sąlygos nebuvo laikytasi, dėl to J. Gurauskis labai įsižeidė. Žr. XIII laišką.

² Šis pirmasis J. Gurausko plunksnos bandymas greičiausiai buvo pateiktas „Vil-čiai“, kurios pirmasis numeris pasirodė 1907. X. 3 (16). Galimas daiktas, jog rankraštis, kaip netinkamas spaudai, buvo grąžintas autoriui.

Brangusis Kunige Juozai! Ligšiol neturiu žinių, ką Tamsta nuveikiai Petrapilyje. Juk, je Tamsta ir, daleidu, pripažinai kunigo Lapoškos daro-dymų teisingumą, tad vis-gi, man rodos, galima buvo duoti man šio-kį-tokį atsaką. Kunige Juozai, Tamsta sakais norįs man ilgo amžiaus, o šiame tylėjime Tamstos bene apsireiškia mano sveikatos priešininkas: juk laukti taip sunku, taip skaudu... Dovanok man už tuos išmetinėjimus, kurių neturiu tiesos ir daryti, bet... nebegaliu tylėti. Ar apturėjai mano apsakymą „Susimildamasis“? Norėčiau girdėti Tamstos nuomonę apie tą veikalą, nes Tamstos nurodymais galėčiau pasinaudoti busentiausiame sa-vo darbe, kurį žadu rašyti iš studentų gyvenimo. Kažkoks Vydūnas „L[ietuvos] Z[iniose]“ išmetinėjo, kad mūsų literatūroje tesą vien tik tamsųs typai ir nesą idealų, kurių galėtų sekti¹. Tas teisybė. Nežinau, kuomi iš-teisinti tokį apsireiškimą. Man rodos, jog pačiame gyvenime mūsų nėra ideališkų asmenių, nėra originalų, nuo kurių but galima rašyti. Gal klystu, nežinau.

Suchum, Agudzera.

Tamstos Juoz. Gurauskis

Laiškas J. Tumui-Vaižgantui, kuris, kaip matyti iš laiško turinio, J. Gurauskio dukters reikalu buvo nuvykęs į Peterburgą.

¹ Rašytojas Vydūnas (1868—1953) „Lietuvos žiniuose“ (1909, Nr. 45, 46) paskelbė straipsnį „Jubiliejus — Teatras — Kultūra“, kuriame daugiausia svarstė lietuviškosios dramaturgijos klausimus. Autorius kvietė lietuvių dramaturgus nesivaikyti smulkmenų, atsisakyti pigaus juoko. Straipsnyje sakoma: „Teatras turi tarnauti žmonijai, kultūros tikslui, tuomet jis ir tarnauja tautai. Apie jį susispiečia visoki žmonės. Svarbiausieji, nežiūrint į veikėjus, yra didžiojo skaičiaus žmonės, kurie daugiausiai yra kaip sakoma tamsūs. Tas jų tamsumas yra vidaus negyvumas. Tokius žmones tik tuomi galima gelbėti, kad jų viduje žadinami visoki jausmai, sukeliamos visokios mintys ir norai. Bet neužtenka, by tik būtų jieje visoki, bet labiau toki, kurie žmogų augština ir jo nežeina, jį žmoniškesniu padaro“.

XIII

1910.1.22

Gerbiamasis Kunige Juozai!

Nors ir aiškus Tamstos tylėjimas, tečiau esu priverstas paklausti Tamstos, dėlko taip negražiai pasielgta su mano apys[aka] „Susimildamasis“? Siųzdamas rankraštį Tamstai, meldžiau, idant kur-nors patalpintumei su sąlyga, kad, prasidėjus apysakai spaudzinties, nebūt pertraukiama. Tai buvo *conditio sine qua non*¹. Tamsta apys[aką] atidaviai „L[ietuvos] Ž[inioms]“, nepastatęs mano reikalavimo².

Nesuprantu, ką Tamstos norėta tuomi parodyti: užgauti mane, ligonį, ar pasijuokti? Kad Tamstos čia buvo pikta valia, rodo tas, jog po to Tams-ta neatsakiai ne ant vieno mano laiško, neišpildei mano prašymo ir (tas jau suvis... vaikiška!) galų gale pats prižadėjęs (man neprašant) siųsti vel-tui „Viltį“, jos nebesiunti. Klausimas, užką ta neišpasakyta rustybė? Ne-žinau, nes nieko pikto Tamstai nepadariau. Anaip tol, visuomet, dar iš pat mažų dienų, Tamstą mylėjau ir didžiavaus turįs su Tamsta pažinę. Kaip širdingai ir giliai Tamstą mylėjau, tegul kalba už save mano mel-dimas užsisototi už mano vaiką. Ir vieton užuojautos, Tamsta skaudžiai mane užgauni savo tylėjimu, draikai mano apysaką. Tukstantį sykių but geriau, idant ji but likusi neatspauzdinta, neku taip išmėčiota!

Bet gali Tamsta pykti, ir tas pasiliks Tamstos slapta, nes jokios kal-ties nesijuntu. Kad nesiunti „V[ilties] irgi niekas, bet už apysakos piktą suvartojimą negaliu nieko kito išreikšti, kaip tik didį nusistebėjimą ir gaillestį...“

Nuo Tamstos aš to nelaukiau.

Agudžera.

Su pagarba Juoz. Gurauskis

P. S. Atsako nereikalauju.

Laiškas J. Tumui-Vaižgantui.

¹ Būtina sąlyga (lot.).

² Zr. XI laiško I nuorodą.

Brangusis kunige Juozai!

Gegužės mėnesio gale baigiasi sezonas: prisieis nėšinties vėl kur nors. Norėčiau per vasarą Lietuvoje pabūti, bet kame — šit kur klausimas. Bene teiktumies Tamsta patalpinti „Viltyje“ maždaug šioją apskelbimą: „Reikalingi du kamb[ariai] ir virtuvė **prie miško**, netol gelžkelio ir aptiekos. Сухым, Кавказ, Арудзера студенту-литовцу № 39».¹ Piningų nesiunčiu, nes šiame laike jų neturiu ir kol kas meldžiu palukėti. O gal ir Tamsta pats žinai kame tokią vietelę? Apskelbimą užteks praleidus porą kartų, nedaugiau.

Tamsta ano mano laiško, matyti, nesupratai, nes aš neprašiau Tamstos važiuoti Peterburgan, o tik meldžiau nurašyti kun. Bučiui², kad jis prikalbėtų mano tėvus. Tas buvo nesunku padaryti, nes kun. Bučys Tamstą pažįsta, ir be abejonės, but išpildęs Tamstos meldimą, už vis didžiau, jog ir mane gerai pažįsta ir žino visą tą, nuo Tamstos betariant, kebląją bylą. Asmeniškai į jį kreipties nebenorėjau, nes Tamsta skaičiau daug artimesniu. Dėlko taip maniau, nežinau. Tamsta juk išpalengvo juokies ir iš mano meilės, vadindamas ją platoniška. Gal tas ir taip, bet vis dėlto kitaip užvardyti tą savo jausmą nemoku. Suprantu: Tamstos užmetime slepiasi ir tas, jog savo darbus siunčiu „L[ietuvos] Žinioms“, o ne Tamstai. Bet juk „Viltis“ — ne Tamsta. Su Tamsta darbuočiaus, bet su tokiais juodašimčiais, kaip p. Voldemaras³ — Dieve mane saugok! Vienok mano buvo prierašyta postscriptume, jog je „L[ietuvos] Žinios“ neapsiims spausdinti su mano sąlyga, tad apysaką talpinti kur kitur; tas reiškis, jog ir „Viltyje“. P. Grinius⁴ jokių pasiteisinimų man nerašė, o parašė labai mandagią atvirutę p-lė Petkevičaitė⁵, kur pranešė, jog apsirikimo pataisymui norį „Susimil[damas]“ išleisti knygelėje⁶. Tamsta apysaką pavadinai „dailių-daile“, kas greičiau atsiduoda ironija, nes čia-pat pasisakai jos. . . neperskaitęs. Begalo mane nustebino Tamstos išsitarimas, jog pykti ant manęs „būtų gėda ir nežmoniška“. Kas tai? Lapsus lingvae? Tikiu, kad tas taip, nes negaliu daleisti, kad Tamsta taip lengvai svaidytumi tokiomis užgaulėmis.

Na, perskaičiau Lazdynų Pelėdos „Klaidą“. Nieko negaliu pridėti prie Gab. Petkevičaitės kritikos⁷. Negut tik tą, jog jos kritika perdaug paviršutinė, o turėtų būti labiau smulkesnė, daugiau perkrėsta. Ji ištara tik savo nuomonę, padarė reziumė. Aš norėjau po slapyvardžiu nusiųsti savo kritiką, bet, pasirodžius G. Pet[kevičait]ės kritikai, manosios nebebutų talpinę. Tamstos, ponai liet[uviškų] laikraščių redaktoriai, perdaug esate šykštūs kas link kritikos. Duodate tik garsą: „mums atsiųsta paminėti“. Aš neturėčiau nieko prieš, je nors ir Tamsta atsiųstumei kokią knygutę (beletris[tinio] turinio) paminėjimui.

Man rodos, jog aš čia lengviau T[amst]ai patarnaučiau. Žinoma, neverta siųsti man p. Liudo Giros „eilių-gadžinkų“⁸, nes tokia „poezija“ stebėtinai nedaro ant manės jokio įspūdžio, t. y. daryti daro, tik visai ne tokį, kokį mes gauname nuo tikros poezijos daiktų.

Už „V[ilties]“ prisiuntimą ačiū. Bereikalo Tamsta rašai, buk nebuvo mano „pareikalavimo“ (prisiduodu: išsirtarta nemandagiai): juk du mėnesiu, kol buvo apmokėta, siuntėte į Agudzerą ir tik po Naujų Metų... naujo „pareikalavimo“ pareikėjo!

Je Tamsta nepyksi, tad ir busentijj savo veikalą norėčiau siųsti per Tamstą, nes vėl bijau p. Griniaus patvaldybės. Jam nepriimant mano sąlygos, gal įdėsi į „Viltį“. Aš vis galvoju: ar nenusiuntus „Kovai“⁹? Nesu to laikraščio matęs, bet girdėjau, kad jis socialistų esąs. Abelnai sakant, labai nemalonu vėl klabinties į nepažįstamus žmones. Ir ką tasai Grinius tik įsimanė? Vaziuodamas per Vilnių pažvelgsiu į jį, kas jis per vienas. G. Petkevičaitė — šit kur šventa panelė! Aš niekumet nesu tų vilniškių lietuvių matęs, nors apie kiekvieną turiu šiokią-tokią nuomonę. Man rodos, jog ir M. Biržiška tur būti labai gabiu vyru¹⁰? Ar tiesa? Masiulį aš asmeniškai pažįstu¹¹. Norėčiau matyti Joną Vileišį¹²: jis toks neaiškus išrodo. O jo brolis Antanas¹³, tur but, yra „практический делец“. Begulėdamas kiauras dienas ir naktįs aš kartais Jus visus matau sapnyje, nors ne visus tepažįstu. Ar išgyjo K. Puida¹⁴? Jis toksai karštas patriotas! Apie Tamstos bylą skaičiau telegramą laik[raštyje] „Russkoje slovo“. Aušros vartai savo keliu, o vienok apgynėję jieškojai!.. Nesijuokiu, tik stebiuosi: tikėti gali negut žmogus, nustojęs visų penkių pajautimų. Tuomi nenoriu Tamstos asmeniškai užgauti.

Veikiai laiško nebeparašysiu, todėl ir už sutrukinimą dovanok. Atsako, rodos, čia ir-gi jokio nereikia. Žinoma, je ką-nors rastumi, tad meldžiu rašyti. Tamstos laiškai mane visuomet suerzina, bet vis dėlto aš jų visuomet laukiu.

Su meile Juoz. Gurauskis

Kaukazas.

P. S. Kaip-gi kitaip užvardyti apysaką? Nebent: „Šalaputris?“¹⁵

Laiškas J. Tumui-Vaižgantui.

¹ Toks skelbimas buvo įdėtas (žr. „Viltis“, 1910, Nr. 26, 27).

² Žr. X laiško 4 nuorodą.

³ Augustinas Voldemaras (1883—1944)—istorikas, publicistas, buržuazijos valdymo metais stambus politinis tautininkų veikėjas, kurį laiką buvęs ministrų kabineto pirminku. Palyginus A. Voldemaro ir J. Gurauskio biografijas, galima padaryti išvadą, jog jic buvo pažįstami (abu 1904 m. Peterburge baigė gimnazijos kursą, abu bendradarbiavo su Kl. Jurgelioniu, K. Būga ir kt.). Jų nesutarimai, be griežto ideologinių pažiūrų skirtumo, galėjo turėti ir asmeniškumo. Žr. XVII ir XVIII laišką.

⁴ Kazys Grinius (1866—1950)—gydytojas, aktyvus lietuviškos liberalinės spaudos bendradarbis, publicistas, buvęs buržuazinės Lietuvos prezidentas. Kurį laiką redagavo „Varpą“. 1909 m. drauge su A. Rimka redagavo „Lietuvos ūkininką“, o su G. Petkevičaitė-Bite įkūrė „Lietuvos žinias“.

⁸ Gabrielė Petkevičaitė-Bitė (1861–1943) – rašytoja, demokratinės krypties publiciste, visuomenės veikėja. 1910 metais dirbo „Lietuvos žinių“ redakcijoje. Su J. Gurauskiu kurį laiką susirašinėjo, vėliau parašė apie jį šiltą straipsnį „Praraja“ (žr. G. Petkevičaitė-Bitė, Krislail, V., 1966, p. 618–625).

⁹ J. Gurauskiio apysaka „Susimildamas“ „Lietuvos žinių“ lėšomis buvo išleista atskiru leidiniu (J. Gurauskis, Susimildamas, Vilnius, 1910).

¹⁰ G. Petkevičaitės straipsnis apie Lazdynų Pelėdos apysaką „Klaida“ buvo paskelbtas „Lietuvos žiniose“ (1910, Nr. 12).

¹¹ Liudas Gira (1884–1946) – tarybinis poetas, pradėjęs rašyti XX a. pradžioje. J. Gurauskis, matyt, buvo skaitęs pirmąjį Liudo Girus eilėraščių rinkinį „Dul-dul-dudėlė“ (1909) bei atskirus eilėraščius, skelbtus daugiausia „Vilniaus žiniose“ ir „Viltyje“. Žr. XVII ir XVIII laišką.

¹² „Kova“ – lietuvių socialistų sąjungos savaitraštis, leistas JAV, Filadelfijoje, 1905, V. 9.–1918. Ar J. Gurauskis spausdino savo kūrinius „Kovoje“, kol kas nenustatyta.

¹³ Mykolas Biržiška (1882–1962) – literatūros istorikas, publicistas. XX a. pradžioje buvo žymus Lietuvos socialdemokratų veikėjas, bendradarbiavo jų spaudoje, vėliau iš LSDP išstojo. 1908 m. M. Biržiška drauge su A. Janulaičiu redagavo LSDP savaitraštį „Zarija“, kuriame buvo paskelbtas brandžiausias J. Gurauskiio kūrinys – apsakymas „Kaklūtai“ (žr. II laiško 7 nuorodą). Pastoviai sekdamas Lietuvos socialdemokratų spaudą, J. Gurauskis nuolat susidurdavo ir su M. Biržiškos vardu. Žr. XVIII laišką.

¹⁴ Boleslovas Jonas Masiulis (1889–?) – juristas, visuomenės veikėjas. J. Gurauskis su B. Masiuliu susipažino Peterburge. 1909–1910 metais B. Masiulis bendradarbiavo „Viltyje“, rengė nelegalius vaidinimus bei gegužines.

¹⁵ Jonas Vileišis (1872–1942) – advokatas, Petro Vileišio brolis. Bendradarbiavo „Varpe“, „Lietuvos ūkininke“, prisidėjo prie „Vilniaus žinių“ ir „Lietuvos žinių“ leidimo.

¹⁶ Antanas Vileišis (1856–1919) – gydytojas, visuomenės veikėjas, Petro ir Jono Vileišių brolis.

¹⁷ Kazys Puida (1883–1945) – rašytojas, publicistas, vertėjas. 1910 metais mokytojas Šiaulių gimnazijoje.

¹⁸ Salaputris – J. Gurauskiio apsakymo „Susimildamas“ personažas.

IX

1910.VI.1

Gerbiamasis Kunige Juozai!

Aš nutariau duoti poilsį savo (ligonbučio) gydytojams, peldšerėms ir tarnams: važiuoju į vasarnamį. Lai žmonės ilsa – lig rudens aš jų neb-kankinsiu. Kada aš jiems pranešiau tą naujieną (apie savo išvažiavimą), jie, nabagai, iš džiaugsmo nebišmanė, ką ir bedaryti. Girdėjau, būk jie žadą net pakelti man išleistuvių puotą.

Ir taip, melsčiau dabar siuntinėti man „Viltį“ š[io] ad[re]su: Пое[и]ф[у] Гуровскому, Почт[овая] ст[анция] Германовка Киев[ской] губ[ернии] им[енне] Г[оспо]жи Никольской.

Buvau jau bevažiuojąs Lietuvon, tik staiga susirgau, kraujas... Bei ar ne vis viena, kame mano lova stovės: Lietuvoj ar Ukrainoj?..

Siunčiu Tamstai skolą už apskelbimą „Viltyje“. Savo str[ai]psniu „Tylyme ir nesidoriname“¹ rėžiai ir man per kailį, nes be išimčių... Zinoma, buvau užgautas, nors skolą pridera gražinti. Galiu tik priminti, jog

Tamsta pats esi siulojęs vienam studentui (o gal ir ne vienam) 10 rub., kurių jis ligšiol nebūt dar T[amstai] atidavęs. Kokiame baisiame padėjime jis būt dabar pasijutęs, jei būt tuomet priėmęs tą Tamstos paskolą!..

Perskaičiau kun. Maciaus „Degt[inės] kankinį“². Gal apsirinku, bet man rodos, jis turi didį talentą. Nieko panašaus (negut „Palangos Juzė“?) aš mūsų literatūroje nesu sutikęs. Jumoras — tiesiog klasiškas!

Pasakyk man Tamsta, ką jūs prasimanėte savo laikraštyje terlioties su raide **n**? (ineinu, inkalbu, inšoku). Juk šita raidė senai yra iš čia iškritusi ir nėra ko ją vėl grąžinti, nes išeina tik viena kakofonija.

Na, o ar skaitei Tamsta „Aušrinėje“ kažkokią „Gruzinių legendą“ ar gal ir „Užburtas vienuolynas“³, kur Kristus, kybodamas ant kryžiaus, šaukia: „Būkite prakeikti ant amžių!“ Koks puslagraivis išdrįso parašyti tokią negirdėtą insinuaciją? Kristus — ir prakeikimas! Koksai absurdas, koks nepažinimas Kristaus ir jo mokslo! Būti avigalviu niekam neužginama, bet kada tokie analfabetai užima vietą spaudoje — tas jau perdaug.

Jei kartais rašysi man laišką, tad meldžiu neužmiršti parašyti, kame galėčiau gauti rinkinį „patarlių“? Esu pradėjęs rašyti romaną, be juokų — romaną (ko drovėties savęs vertam žemaičiui lietuvių literatūroje!), na ir prireikėjo man patarlių. Nesenai Austrijoje susitvėrė liet[uvių] moksl[o] dr[augija] „Parama“⁴. Narių 10 su viršu ir tad... vienas Krokavoje, kitas Lježe, trečias Paryžiuje! Bet užvis man patiko jų „užkvietimas“: „Na, o dabar visos liet[uviškų] laikraš[čių] redakcijos, siųskite mums savo laikraščius!“ Žinoma, veltui... kiek tame užkvietime „lietuviškos drąsos!“

Na, būk sveikas! Juoz. Guraus.

Adr[esas]: Почт[овая] ст[анция] Германовка Киев[ской] губ[ернии]⁵ им[ение] Н. И. Никольской

P. S. Meldžiamasis, nepyk už tuos mano plepalus, ką darysi: kitaip rašyti nemoku.

Kijevas

Laiškas J. Tumui-Vaižgantui.

¹ Vaižganto straipsnis „Tylime ir nesidoriname“ buvo paskelbtas „Viltyje“, 1910, Nr. 60. Šiame straipsnyje Vaižgantas kritikuoja lietuvių inteligentiją, kuri, nematydama pati savo ydų, „pasauliečių niekšysčių“, šaiposi vien iš kunigų. Vaižgantas iškelia lietuvių inteligentijų būdingą įprotį skolinis: „(...) kad gi tai būtų vienas—antras atsitikimas: pamotumei ranka — niekšų visur atsitinka. Bet tai tiesiog lietuvių principas — tas nesilaikymas žodžio; prirodymų turime dešimtimis, **be išimčių**. Ir ne tiek tų grašių gaili, kiek skauda ta niekšybė, toks protanavimas savo šlovės žodžio, kokio neesam patyrę pas kitataučius. Tai lietuvių monopolis. Ir norisi ant buto durų parašyti:

„Lietuvi, jei iš manęs pinigų nori, sakyk stačiai: duokš, nes tavo skatikas supuvęs ir nevertas pas tave būti, o aš jį prideramai išleisiu ir tau nei ačiū nepasakysiu. Tada duosiu. Bet jei prižadą patvirtįsi savo šlovės žodžiu, geriau laiku pats pro duris išsinešink!“

Kokia ateitis būtų, sakysime, kooperaciją su tokiais žmonėmis dirbant? Dorinkimės, vyrai, kitaip visi niekais pavirsime“.

Iš Gurauskio laiško matyti, kad jis į šį straipsnį reagavo labai jautriai.

² Kazimieras Macius (1875—1905)— anksti miręs talentingas prozininkas ir lietuvių tautosakos tyrinėtojas. K. Maciaus apysaka „Degtinės kankinys“ buvo paskelbta „Viltyje“, 1910, Nr. 44—49. Zr. XVIII laišką.

³ A. Zukausko-Vienušio legenda „Užkeikti vienuoliai“, paskelbta „Aušrinėje“, 1910, Nr. 3, pasirašyta kriptonomu A-s Z-S. J. Gurauskis vertina šią legendą pernelyg priekabia, neatsižvelgdamas į jos meninę specifiką.

⁴ Lietuvių mokslo draugija „Parama“, įsteigta 1910 m. gegužės 18 d. Krokuvoje, priklausiusioje tuo metu Austrijai, buvo Vakarų Europoje studijuojančių lietuvių „savitarpinės šalpos draugija“. Ji planavo teikti paskolas bei pašalpas, padėti nariams susirasti darbą atostogų metu, rašyti lietuvių spaudai apie Vakarų Europos mokyklas. Pirmąją draugijos valdybą sudarė L. Vailionis, R. Rasikas, J. Vienožinskis, J. Saulys, V. Vitkauskas. J. Gurauskis apie šią draugiją, matyt, sužinojo iš „Aušrinės“, kurioje buvo paskelbti jos įstatai (žr. „Aušrinė“, 1910, Nr. 6).

⁵ Germanovka, arba Germanovskaja sloboda,— mažytis miesteliukas netoli Kijevo. Dar nenustatyta, kokiais keliais J. Gurauskis pateko į N. I. Nikolskos dvarą Germanovkoje. Greičiausiai tai atsitiko per I. Kaškarovo protekciją.

XVI

1910.VI.9

Brangusis kunige Juozai!

Mano nuomone, feljetonėlio spausdinti neverta — pertrumpas; nors savo veto neuždedu. Bulota verts pajuokimo už savo „darbietišumą“ ir „rusiškumą“¹. Kaipo atstovas apskritai jis nieko sau, geras, bet kaipo **lietuvių atstovas** jis visai nevykęs². Žinoma, sulyginant su nebyliais Keiniu³ ir Požela⁴, jis geresnis, bet ar šius galima pavadinti **atstovais**?

Aš nežinojau, kad kun. Macius jau mirė⁵. Nelaiminga Lietuva! jos numirėliai talentingesni už gyvčius. . . Tame — tautos tragiškumas.

Sakai, jog aš pasidaręs perdaug jautrus. Kas čia stebėtino? Aš stebiuosi, kaip aš lig šiol dar proto nenustojau. . .

Būti gyvu — ir negyventi, turint sparnus — nelėkti! . .

Bereikalo Tamsta nuogaštai, kad man nepakenktų sėdėjimas prie rašomojo stalo. Ar aš sėdžiu? Aš guliu. Taip, gulėdamas, ir rašau.

Dabar man yra truputį geriau — ir aš išeinu į sodną, ant kalno. Ten taip gražiai ir kartais aš ten rašau. Bet, rodos, pradėjau dalyką ne pagal savo įiegį. Lauksiu patarlių knygelės.

„Vilties“ dar neapturėjau.

Viso labo. Tamstos Juoz. Gurauskis

Germanovka, Kievo gub.

Laiškas J. Tumui-Vaižgantui.

¹ Atrodo, kad, nepasisėkus LMD perskaityti referatą apie lietuvių atstovus Dūmoje, J. Gurauskis apie P. Keinį, I. Poželą ir A. Bulotą parašė feljetoną. Ar šis feljetonas buvo kur nors paskelbtas, nežinia. „Viltys“ šis J. Gurauskio kūrinys nespausdintas. Zr. VI laišką.

² Zr. IV laiško 2 nuorodą.

³ Pranas Keinys (1872—?)— visuomenės veikėjas. 1907—1912 m. buvo III Valstybės dūmos, 1912—1917 metais IV Valstybės dūmos atstovas. Būdamas savamokslis, P. Keinys stebino amžininkus sumanumu ir išradingumu.

⁴ Ignotas Požela (1879—?)— knygnešys, visuomenės veikėjas, II Valstybės dūmos atstovas.

⁵ Zr. XV laiško 2 nuorodą.

XVII

1910.VI.18

Brangusis Kunige Juozai!

Buvai man žadėjęs atsiųsti patarlių knygelę. Jei L. M. D. bibliotekoje nėra, tad patark, kur galiu gauti, nes man labai reikalinga — be jos negaliu toliau rašyti savo veikalo. Kas tasai **Vilniškis**¹? Gerai rašo jis. Oi, Voldemaras²! Taps jis Mėnšikovu³!.. Na, o Gira rašo: „audrelė“, „kraujelis“, „kartuvelės“⁴...

Spaudu ranka J. Gurauskis

Германовка, Киев[ско́й] губ[ернии]

Atvirlaiškis J. Tumui-Vaižgantui.

¹ Vilniškio pseudonimu tuomet pasirašinėjo Antanas Smetona, vėliau tapęs buržuazinės Lietuvos prezidentu.

² Zr. XIV laiško 3 nuorodą.

³ M. O. Menšikovas (1859—1918)— populiarus carinės Rusijos dienraščio „Novoje vremia“ (1868—1917) publicistas. Menšikovas gynė juodašimtišką carinės Rusijos vidaus ir užsienio politiką, dėl to jo pavardė pažangiems visuomenės sluoksniams buvo juodašimčio sinonimas. Neretai lietuvių spauda „Novoje vremia“ laikraščiui duodavo atkirtį už neteisingą informaciją (žr. „Viltis“, 1911, Nr. 44). Zr. XVIII laišką.

⁴ Zr. XIV laiško 8 nuorodą ir XVIII laišką.

XVIII

1910.VI.28

Gerbiamoji Tamsta!

Tur būti, man geriau, kada aš sakau **geriau**, tai visai dar nereiskia, jog man gerai. Bet visugeroji — nekalbėjus apie savo ligą — tai ir apkyra ir liudnu. Aš ir pats vengių kalbų su ligonimis, nes, teisybę pasakius, nežinau, kas maloniau: šnekėti su džiovininku, ar su mirtin pasmerktu?..

Andai, perskaitęs „Viltyje“ „Deginės kankinį“, prasidžiugau, atradęs naują talentą. Bet koksai buvo mano nuliudimas, kada kun. Tumas parašė man, jog mano naujai atkastasis talentas esąs jau užkastas... Kun. Macius jau miręs...¹

Taip jau pas mus yra, jog jei talentas — tai miręs, o jei gyvas — tai kokia nors gira... Jeigu aš girą parašyčiau ir per didžiąją G — Gira — tad ir tuomet juk gira nepaliks alumi... Nors ir labai gausiai jis pūčia į savo „dūdelę“², tačiau tas dar ne poetas, kas pūčia...

Aaure ir antras „stiepas“: Voldemaras. Skaitai jį, o rodosi, būk šneki su Menšikovu iš «Новое время»³.

Išsirašydinau „Visuomenę“⁴. Laukiu daugiau. Straipsneliai skysti, nepamatuoti, temos neišgvidentos, suželiotos. Vienas tik M. Biržiška, kaip ir visuomet, daro gerą įspūdį.

Gyvenu su dukrele. Aš ją myliu, na o tas, kas myli savo vaiką, negali sakyti, nežinąs, kas tai yra laimė. . .

Tamstos Juoz. Gurauskis

Почт[овая] ст[анция] Германовка Киев[ской] губ[ернии] им[ение] Никольской

Laiškas G. Petkevičaitėi-Bitei.

¹ Zr. XV laiško 2 nuorodą.

² Zr. XIV ir XVII laišką.

³ Zr. XVII laiško 2 ir 3 nuorodą.

⁴ „Visuomenė“ (1910–1911)—M. Biržiškos redaguotas socialistinis žurnalas, pasižy-
mėjęs oportunistinėmis tendencijomis. Apsiribodamas daugiausia „akademiniu“ lietuvių
kultūrinio ir literatūrinio praeities palikimo tyrinėjimu, neskyrė didesnio dėmesio gyvena-
mojo meto visuomeniniams, kultūriniais ir literatūriniais reikalams.

XIX

1911.IV.21

Brangioji mano!

Bijaus rašyti, bijaus apnuoginti savo ligą, savo silpnumą. In corpore sano mens sana — kaip nesukinėk, o tai tiesa. Taip, aš dar ne beprotis ir laiškų, panašių į laišką p. Gerbačiauskio „Aušrinėje“¹ dar nerašau; tečiaus. . . negali ir mano liga neatsiliepti mano psichikoje, aš jau nebga-
liu sveikai, ramiai ką nors svarstyti: viskas sukasi aplink mano ligą, iš jos išeina. Vystas (vystantis) medis nebeduoda išsirpusių vaisių. Tai supratus, reikia šauktis prie savo kantrybės ir nutilti. . .

Senai Tamstai nebrašiau ir per tą laiką razdavosi daug ko tokio, su kuo norėjau pasidalyti su Tamsta. (Juk Tamsta vienintelė inteligentė-lietuvė ir. . . lietuvis kartu, su kuria aš rašinėjus). Ir nepadariau to, nes savimylė neleido: aš nebtikiu į teisingumą to, apie ką kalbu. . .

Tamstos kritika Ciurlinianės knygos², kun. Bučio laiškas į Jūsų Redakciją ir jo bjauri pastaba, atspauzdinus tą laišką „V[ilnyje“]³, Kubiliaus credo⁴ ir Janušio tvirtinimas⁵, būk tikrų ateistų nesą, nes jei tokie būtų, tai tik bepročiai (sic!): kun. Tumo „Sudiev“⁶ ir mano pavardės netikėtas pasirodymas skaitliu „protestantų“ etc. etc. . . — Štai temos, kurios mane griaužė, iš priežasties kurią norėjau kalbėti.

Sveikindamas kun. Tumą per Kalėdas (tuomet jis dar nebuvo atšauk-
tas) aš savo atvirlaiškyje geidžiau jam laimingai išvengti nelaimės ir to-
liau darbuoties labai savo numylėtosios tėvynės. Praėjo po to daug laiko.

Tumą atšaukė, jis parašė savo atsisveikinimą, pasipylė protestai ir vieną dieną skaitau „Viltyje“ tarpe protestų ir šitą: „Juozas Gurauskis, studentas, Jaltaje“. Tai mano Kalėdinė atvirutė buvo sunaudota, kaip protestas!.. Taip, aš protestą jaučiau, bet ne po tam, kada kun. Tumas vergiškai pabučiavo vyskupo ištikusią jį ranką⁷.

Įsivaizdink Tamsta mano padėjimą! Aš atsibigėjau skaitliuje tokių „pirmievių“ — kaip Jūsų „bendradarbis“ — d-ras Jarašius⁸, kurs, nepaisydamas į jokią literatiška etiką, drožia į „Viltį“ savo protestą, užgauliodamas laikraštį, kurio bendradarbiu vadinasi. Tai chamas — galite jam apie tai pranešti, susitikus, nuo mano vardo. Oi, oi! aš, rodos, pradedu šnekėti Gerbačiausio kalba...⁹ A propos: Kijevo studentai ir-gi protestavo, net kvietė ir mane talkon, ir tarp jų yra parašas „K. Gurauskis“...¹⁰ Tai mano vienpavardis, o ne aš, kaip tūli pamano.

Po Naujų Metų Kijeve susirgo mano dukrelė rauplėmis... aš mažne proto nustojau per tą ilgą laiką... Jai išgijus, pats susirgau: vėl kraujas pasiliejo.

Aš tylėjau... Tamsta mane suprasi. Gegužės 18 žadu važiuoti į Kijevą, o iš ten — kur nors ant vasaros. Gal ir į Lietuvą, nes šiemet turiu gerą sargintoją¹¹. Baisu tik, jog beveik vaikščioti negaliu: tuojau užtrokštu. Noriu apsistoti ant kokios sąvaitės Vilniuje, idant ką nors paskaityti lietuvių bibliotekoje: juk gėda prisipažinti, aš yč nieko nesu skaitęs iš mūsų literatūros. Kad rašysite man laišką, gal neužmiršit patarti viešbutį, kurs būtų pirmajame aukšte. Aš kažkaip buvau apsistojęs viešbutyje «Французская гостиница» bet ten, apart blakių, kitų išlaidų neradau...¹²

Spaudu Tamstos ranką ir siunčiu nuo širdies labą dieną visai Jūsų Redakcijai.

Su gilia pagarba Juoz. Gurauskis

Jalta, Sanatorija Raudonojo Kryžiaus.

Laiškas G. Petkevičaitėi-Bitei. Ant originalo G. Petkevičaitės-Bitės ranka užrašyta: „Iš tos sanatorijos išvažiavo į kapus — ten pat Jaltaje. Irgi palaidotas talentas. G. P.“

¹ J. A. Herbačiauskas (1876—1944) — rašytojas, publicistas. Kurį laiką dėstė Kauno universitete. „Aušrinėje“ (1911, Nr. 2) jis paskelbė laišką, kuriame, remdamasis daugybe autoritetų, gynė grynąjo meno apologetų estetiką: „Literatūroje privalo apsireikšti tautos, o ne partijos dvasia! Tikra literatūra — tai apsireiškimas paslėptų tautos kūne ir sieloj nepaprastai galingų įiegy, tai „Wille zur Macht“ (ne „Mädchen für Alle“)“. J. Gurauskiui, kaip nuosekliam kritinio realizmo šalininkui, J. A. Herbačiausko pažiūros buvo nepriimtinos.

² G. Petkevičaitės straipsnis apie S. Čiurlionienės knygą „Lietuvoje“ buvo paskelbtas „Lietuvos žiniose“, 1911, Nr. 14.

³ „Lietuvos žinių“ redakcija, paskelbusi recenziją apie P. Bučio knygą „Sv. panelės apsireiškimai Liurde“ (žr. „Lietuvos žinios“, 1911, Nr. 10), atsisakė spausdinti jos auto-

niaus laišką, kuriame jis polemizuoja su savo recenzentu. Tas laiškas buvo paskelbtas „Viltje“ (1911, Nr. 24) su P. Bučio pastaba, paaiškinančia, kodėl jam tenka atsisakyti „Lietuvos žinių“ ir kreiptis į „Vilties“ redakciją.

⁴ Juozas Kubilius (1878–1917)—publicistas, visuomenės veikėjas. Aktyviai bendradarbiavo „Viltje“. J. Gurauskis greičiausiai turi galvoje jo straipsnį „Kiek pirmiečiai protu gyvena“ („Viltis“, 1911, Nr. 30), kuriame autorius gina katalikų bažnyčią nuo pirmiečių kritikos.

J. Gurauskis, matyt, kalba apie Simono Janušio straipsnį „Irgi dėl tikybės laisvės“ („Lietuvos žinios“, 1911, Nr. 27, 28), kuriame polemizuojama su J. Kubiliumi, pataržiančiam katalikybės ir mokslo nesuderinamumą, tačiau ginamas pats tikėjimo būtinumas. „Pats jau netikėjimas“,—rašo S. Janušis,—atmetimas kokių nors idėjų ar dogmų, reiškia, kad tikima—jog jos yra negeros. Jei katalikas netiki į Maometą, negu jį galima vadinti už tai netikėliu?“

⁵ J. Tumas-Vaižgantas straipsnyje „Sudiev sakydamas“ („Viltis“, 1911, Nr. 1), atsišveikindamas su savo bendradarbiais ir skaitytojais, paaiškina, kodėl jis, vyskupo įsakymu, yra verčiamas palikti „Vilties“ redakciją ir išvaromas iš Vilniaus.

⁶ Tiesioginis pretekstas pašalinti Vaižgantą iš „Vilties“ redakcijos buvo jo konfliktas su Vilniaus vyskupijos administratoriumi prelatu K. Michalkevičiumi. Ano meto lenkikoje spaudoje buvo paskelbta prieš Vaižgantą skundų, į kuriuos lietuviai atsiliepė gausiais protestais, plaukusiais į „Vilties“ redakciją. Dalis tų protestų buvo publikuojama „Viltje“ 1911 m. nuo sausio 1 d. iki kovo 16 d. Pats Vaižgantas sakė, jog neskelbta liko 120 protestų (žr. Vaižgantas, Raštai, t. II, Kaunas, 1922, p. 135). Dalis protestavusiųjų, taip pat ir J. Gurauskis, tikėjosi, kad Vaižgantas nesutiks su bažnytinės vyriausybės sprendimu ir liks dirbti „Vilties“ redakcijoje. Tačiau Vaižgantas pakluso vyskupo 1911 m. vasario 17 d. įsakymui, kuriu jis buvo atšaukiamas iš Vilniaus į savo vyskupiją ir skiriamas Laižuvos klebonu. Grįžęs atgal į savo vyskupiją, Vaižgantas turėjo vyskupui kanoniškai prisiekti, ką jis ir padarė. J. Gurauskis visus tuos įvykius ir mini savo laiške.

⁸ Juozas Jarašius (1873–1940)—gydytojas, publicistas, visuomenės veikėjas. Dėl J. Tumo-Vaižganto pašalinimo iš „Vilties“ redakcijos paskelbė du protestus („Viltis“, 1911, Nr. 2 ir 6).

⁹ Žr. šio laiško 1 nuorodą.

¹⁰ Kazimieras Gurauskas (g. 1886)—gydytojas, Juozo Gurauskio pusbrolis, mokėsis Kijeve. Šiuo metu gyvena Kaune.

¹¹ Geroji sargintoja—tai Juozo Gurauskio žmona. Ji buvo rusė, felčerė. Susituokė jį 1910 m. rudenį Kijeve.

¹² Neaišku, kada J. Gurauskis lankėsi Vilniuje. 1908. IV. 23 laiške J. Tumui-Vaižgantui jis rašo, jog „Oginskiui mirus, man nebeliko vietos savo gimtinėje“ (žr. II laišką). Taigi atrodytų, jog Lietuvoje jis lankėsi tik iki 1902 m. (M. Oginskio mirties).

1968, kovas

ПИСЬМА ЮОЗАСА ГУРАУСКИСА

Винца с КУЗМИЦКАС

Резюме

Публикуются 19 писем литовского писателя Ю. Гураускаса (1884–1911), адресованных литовским писателям Ю. Тумасу-Вайжантасу (13 писем), Г. Пяткевичайте-Бите (2 письма) и редакциям ли-

товских газет: «Вильняус жиниос» («Вильнюсские ведомости»), «Летувос жиниос» («Литовские ведомости»), «Вильтис» («Надежда»). Все письма написаны в последний период жизни писателя (1908—1911), во время пребывания его в Киеве, Ялте и Агудзере (Абхазия). Они являются ценным материалом для изучения биографии и творчества Ю. Гураускаса, его эстетических взглядов, культурной и литературной жизни Литвы начала XX века. Кроме литовских деятелей, в письмах упоминаются также некоторые украинские деятели культуры (напр., мать Леси Украинки Олена Пчилка, композитор Н. Лысенко), ближайший друг и соратник Гураускаса русский инженер Иван Васильевич Кашкаров и др.

THE LETTERS OF J. GURAUSKIS

Vincas KUZMICKAS

Summary

19 letters of the Lithuanian writer J. Gurauskis (1884—1911) are presented here. They are addressed to Lithuanian writers — J. Tumas-Vaižgantas (13 letters), G. Petkevičaitė-Bitė (2 letters) and editors of the Lithuanian newspapers: „Vilniaus žinios“, („The News of Vilnius“), „Lietuvos žinios“ („The News of Lithuania“), „Viltis! („The Hope“). All the letters were written in the last years of the writer's life (1908—11) spent in Kiev, Jalta and Agudzera (Abchazia). The letters present a valuable material for one studying the creative life and aesthetic views of J. Gurauskis, as well as the whole cultural and literary life of Lithuania at the beginning of the 20th century.

When reading the letters besides of the names of the Lithuanian men of culture one can find several figures of the Ukrainian cultural life (O. Pčilka — L. Ukrainka's mother, composer N. Lysenko, etc.), the closest writer's friend and coeval — the Russian engineer I. V. Kashkarov and others mentioned.